

POŻEGNANIA

Majka, moja przyjaciółka – wspomnienie o profesor dr hab. Marii Zając (1955–2018)

Bardzo mi trudno pisać o Majce, wspomnienia są jeszcze żywe, a Jej śmierć tak nagła, tragiczna i niespodziewana.

Bornholm

Najpiękniejsze moje wspomnienie związane z Majką pochodzi z wycieczki na duńską wyspę Bornholm, którą zorganizowałam w 2006 roku dla szczecińskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Botanicznego. Uczestnikami byli głównie szczecińscy botanicy oraz koleżanki i koledzy z mojego wydziału, ale również koleżanki spoza Szczecina: briolog Ewa Fudali z Wrocławia (obecnie profesor Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu) i właśnie Majka. Bornholm jest uroczą i urozmaiconą krajobrazowo wyspą: małe, kolorowe miasteczka i wioski rybackie, skaliste i urwiste wybrzeża, szerokie plaże i wspaniałe bory bażynowe, torfowiska i rozległe solniska, różowe od kwitnącej akurat podczas naszego pobytu *Primula farinosa*. Mieszkaliśmy na kempingu w miejscowości Nexø w niewielkich drewnianych domkach. Nasza chatka była położona nieco na uboczu w sosnowym lesie nieopodal plaży. Był to chyba drugi wieczór naszego pobytu: usiadliśmy na werandzie razem z Majką, Ewą Fudali i Anettką Wieczorek (lichenolog, adiunkt na Uniwersytecie Szczecińskim), raczyliśmy się winem i jakimiś „przegryzkami”. Ewa, która podczas studiów była członkinią akademickiego zespołu ludowego opowiadała nam o swoich przygodach z różnych przedstawień i tournée, ilustrując je dla nas tańcem na trawie i ludowymi przyśpiewkami. Zaśmiewaliśmy się do łez. To był wspaniały, majowy wieczór, ciepły, gwiazdzisty, w tle szum morza. Bawiłyśmy się cudownie, taka radosna, damska impreza, pełna różnych wspominek z czasów młodości oraz rozmów o dniu spędzonym na kolorowych solniskach i rozległych wydmach. Nigdy wcześniej ani później nie widziałam Majki tak zrelaksowanej i tak po prostu dziewczęco szczęśliwej. Często potem myślałam o Majce jaką zobaczyłam wtedy i żałowałam, że mieszkamy tak daleko od siebie i nie bardzo mamy okazję, aby takie spotkania kontynuować. W drodze powrotnej miałam trochę przykrości i kłopotów typowych dla organizatora, prom był opóźniony, niektórzy uczestnicy w związku z tym zmęczeni i zdenerwowani. Majka obserwowała sytuację, a potem powiedziała: „daj spokój, nie

przejmuj się, idziemy do restauracji na sałatkę”. I tak nocą, na środku Bałtyku jadłyśmy coś popijając winem i omawiając na wesoło wydumane problemy niektórych bliźnich. Bardzo mi wtedy pomogła.

Szczodrość Majki

Majka była jedną z najbardziej szczodrych osób jakie znałam. Wszyscy wspominamy Jej gościnność z jaką przyjmowała przybyszów w swojej pracowni przy ul. Kopernika w Krakowie. Ja miałam również przyjemność wielokrotnie być przez Nią i Adama podejmowaną w Ich domu. Kunszt kucharski Majki nie podlega dyskusji, gotowała fantastycznie. Doskonale dobrane potrawy i trunki, cudowne desery (wspominam szczególnie sorbety owocowe), a przede wszystkim atmosfera, którą Majka i Adam stwarzali: gość czuł się dopieszczony pod każdym względem. Majka miała wielki talent do podejmowania gości – zawsze była z gościem przy stole, a kolejne potrawy jej produkcji jakby same „się pojawiały”. Bardzo lubiła darować prezenty i nie były to rzeczy przypadkowe tylko głęboko przemyślane. Majka robiła zakupy z serdeczną myślą o tych, dla których planowała prezent: trafiała ze swoim wyborem w punkt – przynajmniej ja tak mogę powiedzieć: знаła doskonale mój gust i potrzeby. To było i jest bardzo wzruszające i poruszające.

Rozmowy z Majką

Rozmowy z Majką, które najbardziej wpadły mi w pamięć miały miejsce w Warszawie w restauracji włoskiej na ostatnim piętrze „Złotych Tarasów”, gdzie miałyśmy zwyczaj zachodzić na obiad po spotkaniach Komitetu Botaniki, a potem Biologii Organizmalnej PAN lub po zebraniach Zarządu Polskiego Towarzystwa Botanicznego. Majka najczęściej opowiadała o Instytucie Botaniki, dzieliła się problemami i radościami związanymi z dyrektowaniem. Było to dla Niej niezmiernie ważne. Cieszyła się z awansu kolegów, z każdego etatu, który udało Jej się uzyskać. Wiem, że długo broniła się przed objęciem funkcji, ale gdy się na to zdecydowała, potraktowała ją z typową dla siebie uczciwością, skrupulatnością i odpowiedzialnością. Porażki odczuwała dotkliwie. Opowiadała o Adamie, którego zdrowie zawsze było dla Niej przedmiotem troski. Często też rozmawiałam z Majką telefonicznie. Dawniej Majka brzmiała przez telefon zawsze radośnie, w ostatnich miesiącach częściej bywała poruszona i przygnębiona.

Szczecin

Bardzo miło wspominam nasze spotkania w Szczecinie. W ciągu ostatnich lat udawało nam się spotykać latem. To było zawsze tylko kilka dni, Majka i Adam zatrzymywali się u nas w drodze na wakacje. Cieszyliśmy się swoim towarzystwem, wspólnymi posiłkami, spacerami z psami po lesie, wędrowaniem po Szczecinie, między innymi podczas zlotu wielkich żaglowców z całego świata. Wieczory spędzaliśmy przy winie, a jak było chłodniej to również przy kominku. Między nami kręciły się psy – nasze dwa i któryś z terierów Mai i Adama; był u nas i Hades, i Balik, i Army. Zawsze był problem z naszą kotką

Ronją, która nie za bardzo tolerowała czworonożnych gości z Krakowa i z wzajemnością. Najczęściej na czas wizyty krakowian wyprowadzała się z domu na pole, ale przy okazji jej powrotów na posiłek zdarzały się zabawne sytuacje. Dość powiedzieć, że kot zawsze ograł psa.

Ostatnie spotkanie

Po raz ostatni spotkałam Majkę w dniach 24–25 stycznia 2018 r. Przyjechała do Szczecina na obronę mojej doktorantki, gdzie pełniła rolę recenzenta. Wieczorem rozmawialiśmy długo o różnych sprawach, również o tych zawodowych, które ją bardzo martwiły. Obrona nie była udana, doktorantka się nieco „posypała” z odpowiedziami, Majka jako recenzent broniła jej jak lwica. To był pierwszy raz, kiedy widziałam Ją autentycznie „w boju” – celne uwagi i komentarze pod adresem adwersarzy zamykały im usta. Po obronie razem ze Zbyszkim Celką (prof. UAM), który był również recenzentem, wybraliśmy się na obiad na szczecińską Łasztownię. Siedzieliśmy przy stole z widokiem na Odrę, Wały Chrobrego i Zamek Księżąt Pomorskich. To było bardzo miłe popołudnie, rozmawialiśmy o różnych sprawach z życia społecznego i politycznego. Gdy odwoziłam Majkę na pociąg nie było czasu na dłuższe pożegnanie, ponieważ zatrzymałam się na niedozwolonym miejscu tuż pod drzwiami dworcowymi. „Pa, dziękuję, cześć, na razie, szczęśliwej drogi” i to wszystko. Gdy odjeżdżałam Majka stała przed dworcem, miałam wrażenie, że jest w Niej jakieś zawahanie, nawet przez chwilę pomyślałam, że zawrócę. Myśl ta wydała mi się jednak tak nieracjonalna, że po prostu pojechałam dalej.

Nauka

Zainteresowania naukowe prof. dr hab. Marii Zając obejmowały różne aspekty geografii roślin, m.in. chorologię, historyczną geografie roślin, synantropizację szaty roślinnej ze szczególnym uwzględnieniem roślin inwazyjnych oraz ochronę przyrody. Wybitna Uczona, współautorka, razem z mężem Adamem, jednego z najważniejszych dzieł dla polskiej botaniki ostatnich dziesięcioleci jakim jest *Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce*, a także wielu innych prac, spośród których wymienię monografię o gatunkach górskich na niżu polskim *Mountain vascular plants in the Polish Lowlands*, opracowanie elementów geograficznych rodzimej flory Polski *The geographical elements of native flora of Poland*, prace na temat indygenatu flory, *Flora Cracovensis Secunda*, atlas kenofitów karpaccich *Rozmieszczenie kenofitów w Karpatach polskich i na ich przedpolu*, czy współautorstwo *Atlas Florae Europaeae. Distribution of vascular plants in Europe*.

Jako dyrektor Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. Maria Zając przyczyniła się do rozwoju botaniki, zarówno własną pracą badawczą, jak i przez organizację i wsparcie prac naukowych, a także przez promocję młodych adeptów botaniki. Była promotorką kilkunastu rozpraw doktorskich. Była cenioną i poważaną Osobą w środowisku naukowym, m.in. Laureatką Medalu im. Władysława Szafera za wybitne publikacje z zakresu botaniki, a także Medalu prof. Zygmunta Czubińskiego za wybitne dzieła geobotaniczne. Była wieloletnim członkiem Komitetu Botaniki PAN, a ostatnio Komitetu Biologii Organizmalnej PAN, w którym pełniła funkcję przewodniczącej Sekcji Botaniki oraz członkiem

Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Botanicznego. Ale przede wszystkim prof. Maria Zając była cenioną i szanowaną Koleżanką botaników polskich, wspaniałą i szlachetną Osobą, o wielkiej sile ducha, o wielkiej odwadze w głoszeniu prawdy. Jej życzliwość, wielkoduszność, wspaniałomyślność i gościnność zostanie na zawsze w naszej pamięci.

Agnieszka Popiela

WYBRANA BIBLIOGRAFIA

- ZAJĄC M.** 1996. Mountain vascular plants in the Polish Lowlands. – Polish Botanical Studies **11**: 1–92.
- ZAJĄC M. & ZAJĄC A.** 1998. Gatunki prawnie chronione, ginące, narażone i rzadkie. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w woj. krakowskim. s. 134. Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- ZAJĄC A. & ZAJĄC M.** (red.). 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. s. xii + 714. Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- ZAJĄC M. & ZAJĄC A.** 2001. Success factors enabling the penetration of mountain areas by kenophytes: an example of the northern Polish Carpathians. – W: G. BRUNDU, J. BROCK, I. CAMARDA, L. CHILD & M. WADE (red.), Plant invasions. Species Ecology and Ecosystem Management, s. 271–279. Backhuys Publishers, Leiden.
- ZAJĄC M. & ZAJĄC A.** 2002. Fitogeografia. – W: L. FREY (red.), Polska księga traw, s. 125–139. Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- MIREK Z., PIĘKOŚ-MIRKOWA H., ZAJĄC A. & ZAJĄC M.** 2002. Flowering plants and pteridophytes of Poland. A checklist. – W: Z. MIREK (red.), Biodiversity of Poland. **1**, s. 442. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.
- ZAJĄC A., ZAJĄC M. & ZEMANEK B.** (red.). 2003. Phytogeographical problems of synanthropic plants. s. 353. Institute of Botany, Jagiellonian University, Cracow.
- ZAJĄC M.** 2004. *Marsilea quadrifolia* L. Marsylia czterolistna. – W: B. SUDNIK-WÓJCIKOWSKA & H. WERBLAN-JAKUBIEC (red.), Gatunki roślin. Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. **9**, 55–58. Ministerstwo Środowiska, Warszawa.
- ZAJĄC M. & ZAJĄC A.** 2005. Element kierunkowy zachodni we florze roślin naczyniowych Polski. – W: B. JACKOWIAK & Z. CELKA (red.), Taksonomia, chorologia i ekologia roślin w dobie zagrożenia różnorodności biologicznej, s. 59–67. Wydział Biologii, Zakład Taksonomii Roślin, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań.
- ZAJĄC M., ZAJĄC A. & ZEMANEK B.** (red.). 2006. Flora Cracoviensis Secunda (Atlas). s. xii+291. Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- ZAJĄC M.** 2007. Kartografia florystyczna w badaniach flory polskiej – rola ośrodka krakowskiego. – W: A. ZEMANEK & B. ZEMANEK (red.), Naukowe szkoły botaniczne w Krakowie – tradycje i nowe zadania, s. 179–196. Ogród Botaniczny, Instytut Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- TOKARSKA-GUZIŁ B., ZAJĄC M. & ZAJĄC A.** 2007. Geographical and ecological aspects of the spread of alien plant species in Poland. – W: W. RABITSCH, F. ESSL & F. KLINGENSTEIN (red.), Biological invasions – from ecology to conservation – Neobiota **7**: 144–153.
- ZAJĄC M. & ZAJĄC A.** 2009. Elementy geograficzne rodzimej flory Polski. s. 94. Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

- ZAJĄC M. & ZAJĄC A. 2009. The role of apophytes as invasive plants in the vegetation of Poland. – Biodiversity: Research and Conservation **13**: 25–32.
- ZAJĄC M., ZAJĄC A. & TOKARSKA-GUZIŁ B. 2009. The dynamics of the biodiversity of old anthropophytes (archaeophytes) in Poland. – Biodiversity: Research and Conservation **13**: 17–24.
- KURTTO A., WEBER H. E., LAMPINEN R. & SENNIKOV A. N. (red.), ZAJĄC A. & ZAJĄC M. (współautor). 2010. Atlas Florae Europaeae. Distribution of vascular plants in Europe. **15**. *Rosaceae (Rubus)*, s. 362 (maps 3913–4708). The Committee for Mapping the Flora of Europe & Societas Biologica Fennica Vanamo, Helsinki.
- ZAJĄC A. & ZAJĄC M. 2011. Methodical problems in distinguishing the group of archaeophytes. – W: Z. KAĆKI & E. STEFAŃSKA-KRZACZEK (red.), Synantropizacja w dobie zmian różnorodności biologicznej. – Acta Botanica Silesiaca **6**: 55–62.
- TOKARSKA-GUZIŁ B., DAJDOK Z., ZAJĄC M., ZAJĄC A., URBISZ A. & DANIELEWICZ W. 2011. Identification and categorization of alien plant species as a basis for management. – W: Z. KAĆKI & E. STEFAŃSKA-KRZACZEK (red.), Synantropizacja w dobie zmian różnorodności biologicznej. – Acta Botanica Silesiaca **6**: 23–53.
- TOKARSKA-GUZIŁ B., DAJDOK Z., ZAJĄC M., ZAJĄC A., URBISZ A., DANIELEWICZ W. & HOŁDYŃSKI C. 2012. Rośliny obcego pochodzenia w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem gatunków inwazyjnych. s. 197. Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, Warszawa.
- KURTTO A., SENNIKOV A. N. & LAMPINEN R. (red.), ZAJĄC A. & ZAJĄC M. (współautor). 2013. Atlas Florae Europaeae. Distribution of vascular plants in Europe. **16**. *Rosaceae (Cydonia to Prunus, excl. Sorbus)*. s. 168 (maps 4709–4878). The Committee for Mapping the Flora of Europe & Societas Biologica Fennica Vanamo, Helsinki.
- KOSTRAKIEWICZ-GIERALT K. & ZAJĄC M. 2014. The influence of habitat conditions on the performance of two invasive, annuals – *Impatiens glandulifera* and *Bidens frondosa*. – Biologia, Section Botany **69**(4): 449–462.
- ZAJĄC M. 2014. EN *Silene borysthena* (Gruner) Walters Lepnica drobnokwiatowa. – W: R. KAŻMIERCZAKOWA, K. ZARZYCKI & Z. MIREK (red.), Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe. Wyd. 3, s. 138–140. Instytut Ochrony Przyrody, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- TOWPASZ K. & ZAJĄC M. 2014. EX *Cuscuta epilinum* Weihe ex Bonn. Kaniańka Inowa. – W: R. KAŻMIERCZAKOWA, K. ZARZYCKI & Z. MIREK (red.), Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe. Wyd. 3, s. 413–414. Instytut Ochrony Przyrody, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- ZAJĄC M. & FIODOR M. 2014. VU *Orchis pallens* L. Storzyczek bładý. – W: R. KAŻMIERCZAKOWA, K. ZARZYCKI & Z. MIREK (red.), Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe. Wyd. 3, s. 783–786. Instytut Ochrony Przyrody, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- ZAJĄC M. & ZAJĄC A. 2014. CR *Adonis flammea* Jacq. Miłek szkarłatny. – W: R. KAŻMIERCZAKOWA, K. ZARZYCKI & Z. MIREK (red.), Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe. Wyd. 3, s. 188–190. Instytut Ochrony Przyrody, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- ZAJĄC A. & ZAJĄC M. 2014. EX *Dianthus collinus* Waldst. et Kit. Goździk łysy. – W: R. KAŻMIERCZAKOWA, K. ZARZYCKI & Z. MIREK (red.), Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe. Wyd. 3, s. 146–147. Instytut Ochrony Przyrody, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- ZAJĄC M. & ZAJĄC A. 2014. Survival problems of archaeophytes in the Polish flora. – Biodiversity: Research and Conservation **35**: 47–56.
- ZAJĄC M., ZAJĄC A. & BINKIEWICZ B. 2014. CR *Allium rotundum* L. Czosnek kulisty. – W: R. KAŻMIERCZAKOWA, K. ZARZYCKI & Z. MIREK (red.), Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe. Wyd. 3, s. 600–601. Instytut Ochrony Przyrody, Polska Akademia Nauk, Kraków.

- ZAJĄC M., ZAJĄC A. & CWENER A.** 2014. CR *Ajuga chamaepitys* (L.) Schreb. Dąbrówka żółtokwiatowa. – W: R. KAŻMIERCZAKOWA, K. ZARZYCKI & Z. MIREK (red.), Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe. Wyd. 3, s. 422–424. Instytut Ochrony Przyrody, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- ZAJĄC M., ZAJĄC A. & WALUSIAK E.** 2014. CR *Kickxia spuria* (L.) Dumort. Kiksja zgiętoostrogowa. – W: R. KAŻMIERCZAKOWA, K. ZARZYCKI & Z. MIREK (red.), Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe. Wyd. 3, s. 436–438. Instytut Ochrony Przyrody, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- ZAJĄC M., ZAJĄC A. & WOŁK A.** 2014. EW *Marsilea quadrifolia* L. Marsylia czterolistna. – W: R. KAŻMIERCZAKOWA, K. ZARZYCKI & Z. MIREK (red.), Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe. Wyd. 3, s. 71–73. Instytut Ochrony Przyrody, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- ZAJĄC M., URBISZ A., NOBIS A. & NOBIS M.** 2014. CR *Scandix pecten-veneris* L. Czechrzyca grzebieniowa (Trybulka grzebieniowa) – W: R. KAŻMIERCZAKOWA, K. ZARZYCKI & Z. MIREK (red.), Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe. Wyd. 3, s. 350–352. Instytut Ochrony Przyrody, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- ZAJĄC M., ZAJĄC A., NOBIS A. & NOBIS M.** 2014. EN *Lindernia procumbens* (Krocker) Philcox. Lindernia mułowa. – W: R. KAŻMIERCZAKOWA, K. ZARZYCKI & Z. MIREK (red.), Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe. Wyd. 3, s. 430–431. Instytut Ochrony Przyrody, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- ZAJĄC M., ZAJĄC A., KUCHARCZYK M., NOBIS A. & NOBIS M.** 2014. CR *Conringia orientalis* (L.) Dumort. Pszonacznik wschodni. – W: R. KAŻMIERCZAKOWA, K. ZARZYCKI & Z. MIREK (red.), Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe. Wyd. 3, s. 232–234. Instytut Ochrony Przyrody, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- ZAJĄC A. & ZAJĄC M.** (red.). 2015. Rozmieszczenie kenofitów w Karpatach polskich i na ich przedpolu. s. 304. Nakładem Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

zestawiła: Magdalena Szczepaniak